

УДК 378:371.134

Любов Фенчак

МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ ЕКОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ І КУЛЬТУРИ ЗДОРОВ'Я ТА ЇХ ВПЛИВ НА ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ

В статті розглядається теоретико-методологічні особливості взаємозв'язку екологічної культури та культури здоров'я і їх впливу на формування професійної компетентності майбутніх учителів початкових класів. Обґрунтовано значення цих видів культур для розвитку педагогічної рефлексії та їх дієвий вплив на складний процес формування професійно-педагогічної культури майбутнього вчителя. Взаємодія екологічної і культури здоров'я створює багато можливостей для професійного зростання вчителя.

Ключові слова: культура здоров'я, екологічна культура, здоров'я-зберігаюча освіта, духовні цінності, педагогічна система, професійна компетентність.

В статье рассматриваются теоретические и методологические особенности взаимосвязи экологической культуры и культуры здоровья и их влияние на формирование профессиональной компетентности будущих учителей начальных классов. Обосновано роль этих двух видов культур для развития педагогической рефлексии и их действительное влияние на сложный процесс формирования профессионально-педагогической культуры будущего учителя. Взаимодействие экологической и культуры здоровья создает много возможностей для профессионального роста учителя.

Ключевые слова: культура здоровья, экологическая культура, здоровьесберегающее образование, духовные ценности, педагогическая система, профессиональная компетентность.

In the article the theoretical and methodological features of the relationship of ecological culture and health culture and their impact on the professional competence of primary school teachers. Proved the value of these kinds of crops to develop pedagogical reflection and their effective impact on the complex process of formation of professional and pedagogical culture of future teachers. The interaction of ecological and health culture creates many opportunities for professional development of teachers.

Key words: culture of health and ecological culture, healthy education, spiritual values, pedagogical system, professional competence.

Загальновідомо, що причиною різкого погіршення стану здоров'я сучасної людини та виникнення екологозалежних патологій є: неправильний спосіб життя, інтенсивні темпи трансформації середовища

існування, його забруднення, соціально-економічна нестабільність. Вчені цілком справедливо наголошують, що екологічна освіта і виховання підростаючих поколінь в сучасних умовах мають бути спрямовані, в першу чергу, на зміну ставлення самої людини до свого здоров'я і до навколишнього середовища як необхідної умови його збереження і зміцнення. Тому одним із проявів професійної компетентності майбутніх вчителів початкових класів має бути екологічна вихованість, яку можна визначити як відповідальне ставлення людини до навколишнього середовища та свого здоров'я.

Проблемі формування професійної компетентності педагогів присвячені праці В. Баркасі, О. Дубасенюк, Е. Добровольської, Н. Кузьминої, М. Левківського, Л. Лук'янової, А. Маркової, В. Піщуліна, О. Пометун та ін. Окремі аспекти проблеми формування особистості педагога як пропагандиста і вихователя здорового способу життя висвітлено у працях М. М. Бака, А. В. Царенка, О. І. Шияна. Значущість проблеми валеологічного виховання та формування валеологічної культури зумовили появу ряду наукових досліджень. Це, зокрема, праці М. І. Алексєєва, Т. Є. Бойченко, О. Ващенко, В. П. Войтенко, М. С. Гончаренка та інші. Особливого значення сьогодні набуває проблема формування у студентської молоді умінь не тільки дбати про своє здоров'я, а й про здоров'я інших. В останні роки відчутна тенденція до посилення зусиль науковців у дослідженні проблем валеологічної культури (В. П. Андрущенко, В. І. Бобрицька, В. С. Грушко, Ю. Д. Бойчук). Ці дослідження об'єднують прагнення авторів розглядати валеологічну культуру як сукупність таких інтегрованих особистісних характеристик, як гуманістична спрямованість особистості, творче педагогічне мислення, нахил до інноваційної діяльності, висока соціальна відповідальність[3; 4; 10].

Незважаючи на значну кількість досліджень з даного питання, у вітчизняній педагогіці недостатньо наукових досліджень, у яких обґрунтовувались би методичні підходи щодо визначення взаємозв'язку та взаємовпливу культури здоров'я і екологічної культури на формування професійної компетентності майбутнього вчителя.

Метою статті є теоретично-методологічний аналіз особливостей взаємозв'язку екологічної культури і культури здоров'я та їх впливу на формування професійної компетентності майбутніх учителів початкових класів.

Методологія (від грецьк. *methodos* – шлях дослідження чи пізнання; *logos* – вчення) – це, по-перше – систематизована сукупність підходів, способів, методів, прийомів та процедур, що застосовуються в процесі наукового пізнання та практичної діяльності для досягнення наперед визначеної мети [5]. Застосування методологічного підходу у дослідженні сутності екологічної культури та культури здоров'я дозволить нам виявити специфіку їх взаємодії у структурі загальної культури та професійно-

педагогічної компетентності майбутнього фахівця початкової освіти.

Основою буття людини в умовах екологічного виклику людству можна вважати екологічну культуру та культуру здоров'я, які дозволяють розумно осмислити природне та культурне, забезпечити оптимізацію взаємодії природних і культурних процесів. Здійснивши аналіз педагогічних досліджень [3; 4; 7], нами виявлено розмежованість між екологічною культурою суспільства і екологічною культурою особистості. Перша здебільшого залежить від, екологічної політики держави, обраного курсу сталого розвитку суспільства. Друга становить собою здатність людини самостійно виробляти принципи своєї діяльності відносно навколишнього середовища, а відтак і його впливу на здоров'я особистості. Із цього випливає важливість екологічної освіти і виховання підростаючих поколінь в сучасних умовах, які мають бути спрямовані, в першу чергу, на зміну ставлення самої людини до свого здоров'я, а потім і до навколишнього середовища як необхідної умови його збереження і зміцнення. Тому одним із проявів культури особистості має бути екологічна вихованість, яку можна визначити як відповідальне ставлення людини до свого здоров'я та навколишнього середовища. Певна річ, у формуванні екологічної культури студентської молоді важливу роль відіграє насамперед робота по формуванню її здорового способу життя. Цей процес ми розглядаємо насамперед як здоров'яформуючий компонент екологічної освіти і виховання. Бо саме активне засвоєння здоров'я-зберігаючих теоретичних та практичних знань та умінь в системі професійної підготовки дає можливість кожному суб'єкту досягнути свою роль та завдання у справі формування, збереження, зміцнення, відтворення, передачі особистого здоров'я. Важливим також при цьому є практичний аспект цього процесу та усвідомлення кожним студентом педагогічного напрямку підготовки важливості особистого внеску у здоров'я оточуючого нас природного середовища.

У досліджуваній літературі [2–4; 7] зустрічається таке поняття, як «валеологічна культура особистості», що синонімічно поняттю «культура здоров'я особистості», так як валеологія – це наука про здоров'я. Проблема формування валеологічної компетентності та на її основі і відповідної культури здоров'я в студентській молоді, знайшла своє відображення у працях О. Маджуги [8]. На думку автора, валеологічна компетентність фахівця – це результат становлення культури здоров'я особистості, що виражається у здатності й готовності реалізувати отримані знання про здоров'я в повсякденному житті і професійній діяльності. Валеологічна культура – складова загальної культури, спрямованої на формування, збереження та зміцнення здоров'я людини. Г. Кривошеєва сутність валеологічної культури пояснює як «якісне утворення особистості, яке виявляється в єдності духовних, біологічних, психологічних і соціальних факторів, що визначають її спосіб життя і гуманістичний смисл буття.

Валеологічна культура покликана перетворити будь-яку сферу діяльності людини на засіб фізичного й духовного самовдосконалення, самооздоровлення» [7].

Культура здоров'я виражається в глибині й системності засвоєних здоров'яформуючих знань, сформованості гуманістичних ціннісних орієнтацій, розумінні виховних можливостей національних культурно-історичних традицій щодо ведення здорового способу життя, форми активної оздоровчої діяльності, емоційно-ціннісному ставленні до навчання й обраної професії. Усе це дозволяє говорити про культуру здоров'я як особливий вид культури людини.

В умовах сьогодення важливу роль гармонізації стосунків суспільства з природою відіграє вчитель початкових класів, який повинен бути одночасно викладачем, вихователем, організатором діяльності і спілкування, консультантом, дослідником динаміки педагогічного процесу школи внаслідок її реформування. Все це вимагає від педагога постійного підвищення рівня свого професіоналізму, педагогічної майстерності, творчого пошуку. Зазначені вимоги необхідно враховувати під час підготовки майбутніх фахівців початкової школи.

Перетинаючись у структурі професійно-педагогічної підготовки, екологічна і культура здоров'я взаємно детермінуються. Їх взаємодія не тільки активно впливає на структуру особистісних якостей майбутнього вчителя, але й обумовлює його здатність до аксіологічного осмислення своєї ролі в процесах оптимізації взаємодії людини із середовищем існування, збереження і розвитку здоров'я підрастаючого покоління. Таке осмислення стимулює творчий пошук способів адекватного особистісно-професійного самовираження, створення власної активної еколого-валеологічної позиції. Це відбувається в межах становлення ціннісного ставлення до навколишнього середовища, механізми якого безпосередньо залежать від взаємозв'язку та взаємовпливу екологічної та культури здоров'я.

Формування цих видів культур посилює розвиток педагогічної рефлексії та дієво впливає на складний процес формування власне професійно-педагогічної культури майбутнього вчителя. Взаємодія екологічної і культури здоров'я створює багато можливостей для професійного зростання вчителя. Незважаючи на те що видова різноманітність культури – один із вимірів професійної культури, типологічний поділ культур можливим лише умовно, як теоретична схема, що ілюструє складну побудову особистісної культури вчителя. У педагогічній діяльності культура завжди виявляється цілісно, що зумовлює нерозривний зв'язок окремих видів культури вчителя на практиці.

Змістовий аналіз сутності екологічної та культури здоров'я, а також результатів їх взаємодії в системі професійної підготовки майбутнього вчителя свідчить про те, що обидві культури утворюють комплекс з'єднаних окремих знань, переконань, навичок, умінь в одне ціле, при

якому вони зберігають свої риси й властивості, тобто обидві – системні утворення одного типу. Відбувається певний збіг функцій обох культур у професійно-педагогічній культурі майбутнього вчителя [9]. До найбільш загальних функцій обох культур Ю. Д. Бойчук відносить: інформаційно-пізнавальну (реалізується через знання), ціннісно-орієнтаційну (реалізується через переконання), емоційно-вольову (реалізується через соціальні почуття), діяльнісно-регулятивну (через нормативну модель поведінки і діяльності в природі). Як екологічна так і культура здоров'я розвиваються поетапно – від інформаційно-пізнавального рівня до діяльнісних форм, зумовлюючи в результаті змістовність, форму, обсяг, продуктивність і безпечність діяльності в навколишньому середовищі [2, с. 147].

Якщо порівнювати екологічну й культуру здоров'я як специфічні форми осмислення і вирішення екологічних проблем, пі можна дійти висновку, що вони дуже близькі одна одній, оскільки їх об'єднує спільна ціннісна основа – здоров'я людини і здоров'я навколишнього середовища. Як екологічна, так і культура здоров'я є інтегрованими факторами соціалізації особистості, певними способами її внутрішньої детермінації. Ці типи культури мають різні форми реалізації, але визначають єдиний спосіб ставлення до світу – гуманний і універсально-творчий. Як екологічна, так і культура здоров'я утворюють сенс, засіб і критерій життєтворчості, відповідно визначаючи сукупність формотворчих основ безпечної діяльності щодо здоров'я людини та здоров'я навколишнього середовища. Ці дві культури збагачують концептуальний рівень один одної внаслідок поглиблення теоретичного осмислення валеологічних аспектів взаємодії людини з навколишнім середовищем.

Майбутній вчитель, який оволодів значним обсягом екологічних, здоров'язберігаючих та професійно-педагогічних знань, набув навички творчої діяльності в межах цих двох видів культур, має більш високу здатність до реалізації себе як фахівця.

Таким чином, існування взаємозв'язку екологічної та культури здоров'я є беззаперечним. Ці типи особистісної культури формуються внаслідок інтеграції різних уявлень про взаємозалежність природи і здоров'я людини, спільність яких полягає у визнанні морального абсолюту благоговіння перед усіма проявами і властивостями життя. Зв'язки екологічної та культури здоров'я засновані, перш за все, на загальній меті виховання гармонійно розвиненої особистості, характерними рисами якої є високий рівень загальної культури та духовність, що є необхідними складовими професійної компетентності майбутніх фахівців початкової освіти.

Однак матеріали статті не претендують на остаточне розв'язання порушеної проблеми. Подальшого вивчення потребують питання пов'язані з розкриттям практичної реалізації на науково-методичному рівні передумов розвитку здоров'язберігаючої компетентності студентів з напрямку підготовки «Початкова освіта».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бойчук Ю. Д. Аксіологічний підхід до сучасної стратегії збереження здоров'я в сучасних екологічних умовах / Ю. Д. Бойчук // Охорона здоров'я України. – 2007. – № 1 – С. 146–147.
2. Бойчук Ю. Д. Еколого-валеологічна культура майбутнього вчителя: теоретико-методичні основи формування:[монографія] / Ю. Д. Бойчук-Суми : ВТД «Університетська книга», 2008. – 328 с.
3. Бобрицька В. І. Формування здорового способу життя у майбутнього вчителя: [монографія] / В. І. Бобрицька. – Полтава : Скайтек, 2006. – 431 с.
4. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел]. – К. : Ірпінь; ВТФ «Перун», 2001. – 1440 с.
5. Вишневський О. Теоретичні основи сучасної української педагогіки: [навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл.]. – Дрогобич : Коло, 2003. – 528 с.
6. Кривошеева Г. Л. Формування культури здоров'я студентів університету: автореф. дис. на здобуття наук, ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / Г. Л. Кривошеева. – Луганськ, 2001. – 20 с.
7. Савченко О. Від людини освіченої – до людини культурної / О. Савченко // Рідна природа. – 1996.– № 5/6. – С. 2–4.
8. Маджуга А. Г. Теория и практика формирования культуры здоров'я студентов в контексте личностно-центрированной образовательной парадигмы / А. Г. Маджуга // Здоровье и образование в XXI веке : материалы V Междунар. науч.-практ. конф. – М. : Изд-во РУДН, 2004. – С. 235–236.
9. Щербань П. М. Сутність педагогічної культури / П. М. Щербань. Вища освіта України. – 2004. – № 3. – С. 67–71.